

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН – СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Бабенко А.Г., д.е.н., професор

Дніпропетровська державна фінансова академія

Аналізується існуюча система пенсійного забезпечення громадян та обґрунтовується необхідність здійснення мобілізації надходжень до Пенсійного фонду і докорінного реформування пенсійної системи України.

The existent system of the pension system of citizens is analysed and the necessity of realization of mobilization of receivables is grounded for pension fund and native reformation of the pension system of Ukraine.

Постановка проблеми. На всіх етапах розвитку суспільства важливою складовою соціальної політики держави було і залишається пенсійне забезпечення громадян. Особливого значення дана проблема має на сучасному етапі, коли мова йде про докорінне реформування пенсійної реформи.

Основними напрямками її вдосконалення є здійснення заходів щодо мобілізації грошових надходжень до Пенсійного фонду, створення триєдиної системи пенсійного забезпечення. За цих умов поряд з державною обов'язковою системою соціального забезпечення доцільно створити як систему обов'язкових персоніфікованих накопичень громадян, так і недержавне пенсійне забезпечення. Всі ці питання потребують наукового обґрунтування, подальшого вдосконалення та системного комплексного аналізу нині існуючої пенсійної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема пенсійного забезпечення (в різних її аспектах) досліджувалась багатьма вченими та фахівцями. Вагомий внесок в її наукову розробку внесли А.Ткаченко [9-11], П.Філіпчук[14], В.Рудик[6], Г.Третьякова[13], А.Загородній[3], В.Толуб'як[12], Л.Батченко[1] та інші дослідники.

Проте виникає необхідність подальшого поглиблення тих чи інших положень, удосконалення усього комплексу проблем щодо аналізу та реформування пенсійної системи. Кожен громадянин України має конституційне право на соціальний захист. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги повинні забезпечувати рівень життя, який буде не нижчий від встановленого законом прожиткового мінімуму.

Постановка завдання. Метою роботи є здійснення аналізу існуючої пенсійної системи в Україні та обґрунтування напрямів її вдосконалення на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні спостерігається тенденція зростання державних витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення населення. В 2000 році сума видатків із бюджету становили 5985,2 млн. грн., в 2005 році зросли до 39940,2 млн. грн., а в 2009 році (за попередніми даними) на соціальний захист та соціальне забезпечення було виділено 78775,4 млн. грн. (табл. 1).

**Державні витрати на соціальний захист
та соціальне забезпечення населення в Україні***

Роки	Сума видатків із бюджету, млн. грн.	У % до загальних видатків	У % до ВВП	У % до попереднього року
2000	5985,2	12,4	3,5	144,3
2001	8332,8	15,0	4,1	139,2
2002	12643,9	21,0	5,6	151,7
2003	12953,2	17,1	4,9	102,4
2004	19310,5	18,8	5,6	149,1
2005	39940,2	28,1	9,0	206,8
2006	41419,9	23,6	7,6	103,7
2007	48517,3	21,3	6,7	117,1
2008	74069,7	23,7	7,8	152,7
2009	78775,4	25,4	8,6	106,3

* Таблиці 1-4 складені за матеріалами статистичних збірників Держкомстату України.

Як засвідчують останні дані, питома вага витрат на соціальне забезпечення складає 25,4% від загальних витрат або ж 8,6% від ВВП. Вищенаведені цифри засвідчують про позитивну динаміку щодо соціального захисту населення в нашій країні. Разом з тим існуюча система державних витрат не в повній мірі забезпечує потреби тієї частини населення, яка отримує низьку заробітну плату та мінімальну пенсію за віком.

Впродовж останніх років (2003-2008 рр.) в Україні мінімальна заробітна плата, а також мінімальна пенсія за віком були нижчими за прожитковий мінімум. Лише в 2009 році мінімальна заробітна плата, яка коливалась в межах від 605 до 744 грн. в місяць, практично зрівнялась із прожитковим мінімумом, що склав 701 грн. на одну особу в місяць (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка державних соціальних стандартів і гарантій в Україні

Роки	Прожитковий мінімум на одну особу в місяць, грн.	Мінімальна заробітна плата в місяць, грн.	Мінімальна пенсія за віком, грн.
2003	342	185-205	87-92
2004	362	237	93
2005	423	262-332	332
2006	472	350-400	350-380
2007	532	400-460	380-415
2008	626	515-605	470-544
2009	701	605-744	544-601

Ці дані підтверджують ту соціальну ситуацію в суспільстві, коли для частини населення характерна бідність, досить низький рівень матеріального становища.

Політика держави повинна вирішувати проблему суттєвого підвищення соціальних стандартів і гарантій для всіх верств населення, і направлена перш за все на ліквідацію бідності людей та вирішення інших соціальних проблем.

Одним із напрямів забезпечення соціального захисту окремих верств населення є підвищення пенсій. На початок 2010 року більшість пенсіонерів країни (72,25%) одержували пенсію в розмірі до 1000 грн. в місяць.

В цей же час лише 15,96% одержували пенсію від 1001 до 1500 грн. У решти пенсіонерів (більше як 1,5 млн. осіб або 11,79% від загальної кількості) розмір пенсії перевищував 1500 грн. в місяць (табл. 3).

Із наведених даних можна зробити висновок про значну соціальну нерівність, що існує між різними верствами населення України. Це можна підтвердити також і тим, що середній розмір пенсій здійснюється Пенсійним фондом за різними нормативно-правовими актами (Законами, Положеннями тощо), яких в даний час налічується 17.

Таблиця 3

Розподіл пенсіонерів, які одержують пенсії в органах Пенсійного фонду, за розмірами місячних пенсій на 01.01.2010 року

Розмір призначеної пенсії		Кількість пенсіонерів, які одержують пенсію, осіб	У % до загальної кількості пенсіонерів
всього, грн.	у % до прожиткового мінімуму		
до 500 грн. включно	не вище 87	149236	1,14
від 501 грн. до 600 грн.	87-105	69829	0,53
від 601 грн. до 700 грн.	105-122	3494878	26,66
від 701 грн. до 800 грн.	122-140	3553387	27,10
від 801 грн. до 900 грн.	140-157	1307836	9,98
від 901 грн. до 1000 грн.	157-175	896112	6,84
від 1001 грн. до 1100 грн.	175-192	662360	5,05
від 1101 грн. до 1200 грн.	192-209	517689	3,95
від 1201 грн. до 1300 грн.	209-227	372047	2,84
від 1301 грн. до 1400 грн.	227-244	307187	2,34
від 1401 грн. до 1500 грн.	244-262	233880	1,78
понад 1500 грн.	понад 262	1545973	11,79

Кожен із цих актів регламентує свій відповідний розмір пенсії (табл. 4).

Зокрема, у 2010 році мінімальний розмір пенсії (648 грн.) одержували пенсіонери згідно Закону України «Про пенсійне забезпечення». Закон України «Про державну службу» дає можливість пенсіонерам одержувати пенсію в розмірі 2958 грн.

В той же час в галузі науки і освіти, де сконцентровано основний склад вчених та науковців, середній місячний розмір пенсії складає лише 2378 грн. (згідно Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Пенсіонери, яким призначено пенсію згідно Закону України «Про статус народного депутата України» одержували в 2010 році у розмірі 15622 грн., що приблизно в 24 рази більше від середнього розміру пенсій, призначених Законом України «Про пенсійне забезпечення». Із всього викладеного випливає необхідність реформування всієї пенсійної системи, яка перш за все буде в якійсь мірі вирівнювати соціальні і матеріальні умови всіх груп населення. Одним із таких регуляторів може бути узаконене обмеження пенсії у розмірі 12 прожиткових мінімумів на одну особу в місяць (на сьогодні це складає 8412 грн. = 701 *12).

**Середній розмір пенсії пенсіонерів, забезпечення яких здійснюється
відповідно до нормативно-правових актів органами
Пенсійного фонду (станом на 1 січня)**

Перелік законів та інших нормативно-правових актів	Середній розмір пенсії грн.		
	2008	2010	2010 р. у % до 2008 р.
«Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»	734,89	967,16	131,6
«Про пенсійне забезпечення»	352,74	647,99	183,7
«Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»	1253,36	1667,68	133,1
«Про пенсійне забезпечення військово-службовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ»	971,87	1347,87	138,7
«Про державну службу»	2074,82	2958,41	142,6
«Про прокуратуру»	4275,43	6108,33	142,9
«Про статус народного депутата України»	14995,63	15622,35	104,2
«Про статус суддів»	5273,45	5879,90	111,5
«Про судову експертизу»	1499,18	2310,33	154,1
Митний кодекс	3663,54	4630,12	126,4
Положення про помічника-консультанта народного депутата	3055,73	3465,16	113,4
«Про наукову і науково-технічну діяльність»	1659,94	2379,86	143,4
«Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»	2078,94	2944,89	141,6
«Про службу в органах місцевого самоврядування»	1856,90	2738,18	147,5
«Про Національний банк України»	3166,20	5015,86	158,4
«Про дипломатичну службу»	2000,00	3000,00	150,0
«Про Кабінет Міністрів України»	9789,32	14981,19	153,0
Усього по Україні	751,38	999,02	133,0

В той же час мінімальний розмір пенсії повинен бути переглянутий в сторону його підвищення на новій законодавчій базі, що буде також залежати від бюджетних можливостей держави.

Слід також відмітити, що нині діюча солідарна пенсійна система має певні недоліки і не відповідає сучасним вимогам. Ця система забезпечує в країні виплати приблизно в межах 40 відсотків від середньої заробітної плати. А тому в країні повинні бути використані всі резерви щодо надходження грошових коштів до Пенсійного фонду. Слід погодитись з положенням Л. Ткаченко [9] в тому, що до основних заходів з мобілізації надходження коштів відносити, зокрема, наступні: перерозподіл навантаження зі сплати пенсійного збору від роботодавця до працівника (причому, працівник має сплачувати не менше чверті його загального розміру); розширення участі населення у пенсійному страхуванні шляхом реструктуризації зайнятості та мотивації активності населення; удосконалення порядку призначення та індексації пенсій; законодавче регулювання гарантованої мінімальної пенсійної виплати; визначення пріоритетів розвитку пенсійної системи тощо.

Процесу наповнення Пенсійного фонду будуть сприяти також: продовження працездатного віку; скорочення чисельності безробіття; практичне здійснення детінізації економіки.

Отже система пенсійного забезпечення повинна докорінно вдосконалитись, а її основні напрями повинні включати:

- реформовану державну систему соціального забезпечення;
- обов'язкове персоніфіковане накопичення кожного громадянина;
- добровільне накопичення заощаджень населення.

На найближчу перспективу національна пенсійна система, після законодавчого врегулювання, може складатись як з державного, так і недержавного забезпечення. Все це буде сприяти покращенню всієї системи соціальних виплат населенню.

Висновки. Існуюча система державних витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення населення (не зважаючи на позитивну динаміку збільшення видатків із бюджету) не відповідає сучасним вимогам.

Впродовж останніх років (2003-2008 рр.) мінімальна заробітна плата, а також мінімальна пенсія за віком були нижчими за прожитковий мінімум. Ситуація дещо покращилась в 2009 році, коли мінімальна заробітна плата практично зрівнялась з прожитковим мінімумом. В той же час мінімальна пенсія залишається низькою. Це створює в суспільстві таку ситуацію, як бідність окремих верств населення, соціальна нерівність тощо.

На початок 2010 року пенсію у розмірі до 1000 грн. одержували близько 72 відсотки пенсіонерів, 1000-1500 грн. - майже 16 відсотків, більше 1500 грн. – близько 12 відсотків пенсіонерів.

Призначення пенсій здійснюється Пенсійним фондом України згідно 17 нормативно-правових актів (Законів України, Положень тощо), а їх середній розмір коливається в досить великих межах.

Виникає необхідність реформування пенсійної системи України, яка б в якійсь мірі вирівнювала соціальні і матеріальні умови громадян. Справедливо було б узаконити обмеження пенсії розміром, скажімо, 12 прожитковими мінімумами на одну особу в місяць. В той же час мінімальний розмір пенсії необхідно переглянути в сторону його підвищення.

Заслужують позитивного схвалення обґрунтування ряду науковців та фахівців щодо здійснення заходів з мобілізації надходження додаткових грошових коштів в Пенсійний фонд України, запровадження поряд з існуючою державною обов'язковою системою соціального забезпечення доцільно створити як систему обов'язкових персоніфікованих накопичень громадян, так і недержавне пенсійне забезпечення.

Література.

1. Батченко Л. Розвиток реформованої пенсійної системи України та її вплив на реформування механізму соціального самозахисту населення / Л. Батченко // ВНЗ «Національна академія управління» - К.: 2010. - №6. – С.188 – 193.

2. Бородіна Н. Державне регулювання у сфері пенсійного забезпечення – розвиток та основні положення / Н. Бородіна // Економіст. – 2010. – № 11. – С. 26-29.
3. Загородній А. Проблеми та шляхи вдосконалення пенсійної системи України / А. Загородній // Фінанси України. – 2010. – № 6. – С. 15-24.
4. Литвин В. Комплексна пенсійна реформа – перспективна країна / В. Литвин // Голос України. – 2010. – № 29. – С. 3-5.
5. Полозенко Д. Розвиток пенсійної системи України / Д. Полозенко // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 18-26.
6. Рудик В. Необхідність впровадження та розвитку накопичувальної системи в сучасній пенсійній моделі України та роль в ній пенсійного страхування / В. Рудик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 3. – С. 202-207.
7. Савченко Л. Накопичувальні пенсійні системи країн США та Східної Європи / Л. Савченко // Цінні папери України. – 2010. – № 50. – С. 30.
8. Терещенко Г. Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні / Г. Терещенко // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 76-88.
9. Ткаченко Л. Резерви збільшення доходів пенсійної системи України / Л. Ткаченко // Україна: аспекти праці – 2009. – № 5. – С. 15-19.
10. Ткаченко Л. Шляхи подальшого реформування пенсійної системи України / Л. Ткаченко // Вісник пенсійного фонду України. – 2008. – № 9. – С. 16-17
11. Ткаченко Л. Що необхідно втілювати в життя / Л. Ткаченко // Вісник пенсійного фонду України. – 2010. – № 10. – С. 13-15.
12. Толуб'як В. Раціоналізація пенсійної системи України / В. Толуб'як // Економіка та держава. – 2010. – № 8. – С.111-114.
13. Третьякова Г. Реформа системи пенсійного забезпечення в Україні / Г. Третьякова // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка. – 2009. – № 113/114. – С. 94-96.
14. Філіпчук П. Поняття про правове регулювання недержавного пенсійного забезпечення / П. Філіпчук // Вісник Національної Академії державного управління при президентіві України – 2009. – № 3. – С. 279-286.
- Чуксіна Є. Удосконалення пенсійної реформи в Україні / Є. Чуксіна // Вісник пенсійного фонду України. – 2008. – № 9. – С. 36-37.